

**HRVATSKA POLJOPRIVREDNA POLITIKA
- između realnosti i potreba -**

**CROATIAN AGRICULTURAL POLITICS
- politics between reality and needs -**

S. Bilić

SAŽETAK

U radu su iznesene sadašnje mogućnosti, ali i krajnji dometi hrvatske poljoprivredne politike. Naime, u predlaganju stvarnih rješanja potrebno je razdvojiti ono što je moguće provesti od onoga što je potrebno, ali u ovom trenutku neprovedivo. Posebno se ukazuje na propuste u dosadašnjoj poljoprivrednoj politici, pa je zbog toga krivo usmjeravana proizvodnja, što je onemogućilo stabilizaciju i povećanje proizvodnje. Sadašnje ekonomsko-pravno stanje omogućuje primjenu iskustva razvijenih zemalja gdje su postignuti pozitivni rezultati, što nam može pomoći izbjeći početne greške nastale u državama koje uređuju državnu poljoprivrednu politiku, ne vodeći računa o pozitivnim iskustvima razvijenih država.

SUMMARY

The paper presents current possibilities and final goals of Croatian agricultural policy. In proposing actual solutions it is necessary to distinguish between what is feasible and what is necessary but not feasible at this moment. It is also indicated that mistakes made in agricultural policy so far have resulted in misdirecting production thus hindering stabilization and production increase. Present economic and legal position of the country enables application of experiences of developed countries where positive results have been achieved which may help us avoid making beginner's mistakes of a country creating its own agricultural policy disregarding experiences of developed countries.

UVOD

Poljoprivredna politika u svim državama, predstavljala je i predstavlja političko pitanje te države ili grupe zemalja (poljoprivredna politika EU) i ona se uvijek rješava kao političko pitanje. Svođenjem ovog problema samo na problem struke (agronomske ili ekonomske i sl.) nacionalna poljoprivredna politika stavlja se na marginu i na temelje na kojima ju nije moguće riješiti.

Prilikom rješavanja poljoprivredne politike rješavaju se otvorena pitanja nacionalnog usmjeravanja pa je oko tih pitanja nužno postići opću političku suglasnost.

Nacionalna poljoprivredna politika nudi nacionalni odgovor na tri različita odvojena dijela državne politike i to:

- ekonomsku politiku poljoprivrede,
- politiku vlasničkih odnosa na poljoprivrednim resursima,
- demografsku i socijalnu politiku seoskih i ruralnih područja.

U Republici Hrvatskoj, na njenom državnom području, zbog stoljetne političke ovisnosti, nikada nije uspostavljena nacionalna poljoprivredna politika niti je tko to poticao, već dapače sprečavana je nacionalna orijentacija hrvatske poljoprivredne politike. Još uvijek smo svjedoci nepostojanja nacionalnog pristupa u rješavanju ovih problema jer je i aktualni državni dokument "Pregled stanja i strategije razvoja poljoprivrede Hrvatske" rađen pod egidom inozemnih stručnjaka. Svako podređivanje ovih nacionalno vitalnih interesa svjetskim integralističkim tokovima otežava naš autentičan razvoj i nameće nam kolonijalnu ovisnost.

Nacionalna poljoprivredna politika mora, za sva tri gore navedena dijela kvantificirati potrebe i okvire nacionalne poljoprivrede, ali ujedno voditi računa o realnosti ostvarivanja zacrtanog. Sve ciljeve moguće je postići kroz određeno vrijeme i uz određena ulaganja, ali iste ciljeve moguće je postići kroz kraće vrijeme i izuzetno velika ulaganja ili na duži rok s niskim intenzitetom ulaganja. U svakom slučaju novac i vrijeme bitne su pretpostavke razvoja. Bez kapitala moguće je u kraćem roku provoditi promjene samo revolucionarnim metodama, ali su učinci tih metoda često kontraproduktivni.

U svezi definiranja zadaća nacionalne poljoprivredne politike valja napomenuti kako o temeljnim problemima razvoja nema dobre literature niti znanstveno kvantificiranih ciljeva pa se navedeno nudi kao model koji bi bio poticajan za stvaranje cjelovite nacionalne politike.

1. HRVATSKA EKONOMSKA POLITIKA U POLJOPRIVREDI

Hrvatska ekonomska politika u poljoprivredi daje i davat će okvir za veličinu proizvodnje. Današnja proizvodnja poljoprivrede i prehrambene industrije kreće se na razini od cca 4.3-4.5 mlrd. USD (6.0-6.5 mlrd. DEM), a

npr. Nizozemska na manjim površinama proizvodi ove proizvode u vrijednosti od cca 70 mlrd. USD. Potrošnja na nacionalnom tržištu predstavlja drugi okvir nacionalne ekonomske politike, jer određuje količine za proizvodnju uz uvjete koje možemo regulirati i na koje možemo utjecati. Danas u razvijenim zemljama dnevna potrošnja prehrambenih proizvoda kreće se na razini od 10 DEM po stanovniku, a od toga se putem trgovine podmiri 90% potrošnje. Procjena (jer nema točnih podataka) potrošnje tih proizvoda po stanovniku u Republici Hrvatskoj iznosi cca 5 DEM dnevno, a od toga se putem trgovine nabavi hrane za cca 2.5 DEM (a ostalo otpada na naturalnu potrošnju, nabavku na selu i individualni uvoz). Procjena domaće potrošnje računala se prema domaćim cijenama koje su u prosjeku u maloprodaji niže za cca 20% nego u zemljama EU-a. Prema navedenom, godišnje se tih proizvoda u Hrvatskoj potroši za cca 8.7 DEM, od čega se putem trgovine proda 4.35 mlrd. DEM. U ovoj prodaji uključena je prodaja uvoznih proizvoda koja je 1995. godine bila 1.36 mlrd. DEM (a izvoz te godine bio je 700 mlrd. DEM). Danas je moguća svođenjem uvoza u prihvatljive okvire, u kratkom roku poljoprivrednu proizvodnju povećati za 25-30%, čime bi se utjecalo na povećanje ukupne proizvodnje cca 10%. Međutim, dugoročno gledano treba očekivati porast potrošnje hrane i dosezanje europske potrošnje na našem nacionalnom tržištu, što daje priliku razvoju poljoprivrede koja, samo za nacionalno tržište, može podvostručiti proizvodnju. Navedeno povećanje predstavlja okvir razvoja proizvodnje prema nacionalnoj potrošnji, a realno je očekivati i izvoz koji bi predstavljao 10-15% nacionalne potrošnje.

Gore navedenim određen je okvir mogućeg povećanja proizvodnje i potrošnje a time se određuju zadaće ekonomske politike i to:

- Hrvatska, kao neindustrijska država mora cjelokupnu prehranu osigurati iz vlastitih izvora (osim za robe koje se ne mogu proizvoditi –kava, kakao i sl.), a to je strateška zadaća svake nacionalne poljoprivrede;
- cijene prehrambenih proizvoda moraju biti prihvatljive za potrošače;
- cijene za proizvođače moraju biti stimulativne, osiguravati prosječnu zaradu i razvoj, a da bi se nadoknadilo zaostajanje, u početku će u cijenama razvojna komponenta morati imati veći udio;
- u izvozu mora se planirati suficit tako da izvoz bude dvostruko veći od uvoza. Deficit u međunarodnoj razmjeni kod prehrambenih proizvoda predstavlja gubitak nacionalnog dohotka i taj se problem mora tretirati s te osnove.

Navedene zadaće ostvaruju se provođenjem ekonomske politike u poljoprivredi a sukladne su zadaćama ekonomske politike drugih zemalja. Npr. u zemljama EU u okviru ekonomske poljoprivredne politike utvrđeno je da:

- uvoz hrane u te zemlje ne smije biti veći od 3% ukupne prodaje hrane u tim zemljama (a od 2000. godine do 5%);

-cijene na tržištu tih zemalja u prosjeku moraju biti veće nego ino-domi-
cilske cijene na svjetskom tržištu;

-uvoz se limitira carinskom zaštitom (uplaćena carina 1995. godine iznosila je 56% od vrijednosti uvoza ovih roba), a carina se utvrđuje u principu kao razlika najvećih dozvoljenih cijena na tržištu EU i najnižih svjetskih cijena te se propisuje u fiksnom iznosu, u postotku i kombinirano;

-držanje zaliha nekih roba (posebno sezonskih) subvencionira se iz proračuna EU;

-postoji poseban proračun za poljoprivredu koji ima sljedeće izvore: cjelokupna carina na uvoz poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda i doprinos država iz poreza na promet, odnosno VAT-a;

-za sve proizvode propisuje se nekoliko vrsta cijena (iako se cijene formiraju prema tržišnim uvjetima) i propisane cijene u principu služe kao osnova za obračun carine i drugih računskih veličina, a propisuju se: minimalne cijene (i interventne), tržišne cijene, zaštitne cijene, te najviše, odnosno najniže uvozne cijene. Ovdje je navedena osnova sustava cijena iako se one kod pojedinog proizvoda razlikuju po nazivima ali ne po sadržaju.

Stjecanjem svoje nezavisnosti Republika Hrvatska nije donijela nacionalnu ekonomsku politiku za poljoprivredu a nije se zadržala ni dotadašnja ekonomska politika, pa se cjelokupno vođenje ekonomske politike svelo na improvizacije kojima se naknadno daju tuamčenja i uvjeravanja kako se provedena rješenja temelje na znanstvenim i ekonomskim motivima.

U vremenu od kada smo izborili samostalnost pada proizvodnja iako postoje veliki proizvodni potencijali i tržište platežno sposobno (uvoz roba se plaća). Proizvodnja pada u područjima zahvaćenim ratnim događanjima, ali jednako pada i u Međimurju, pa rat nije opravdanje za ukupan pad proizvodnje. U cijelom tom vremenu nije donesena cjelovita politika cijena, a provedena politika cijena predstavljala je loše ostatke necjelovite politike cijena u jugoslavenskoj politici u poljoprivredi. Zaštita proizvodnje od uvoza provedena je usko, djelomično i nedjelotvorno, te se nije štitilo domaćeg proizvođača, što najbolje svjedoči činjenica da nije došlo do povećanja proizvodnje i onih proizvoda koji imaju zaštitne carine, jer se u pravilu zaštitne carine izigravaju, pa najveću korist od zaštite imaju uvoznici a ne domaći proizvođači. Naime, uplaćena ukupna carina i zaštitne pristojbe za uvoz prehrambenih proizvoda u 1995. godini iznosi cca 230 mil. DEM, što predstavlja 16% od vrijednosti registriranog uvoza ili cca 8-9% vrijednosti ukupnog uvoza (računajući individualni uvoz) i to je najmanja carinska zaštita u Europi. Još jednom ponavljamo da u zemljama EU-a prosječna naplaćena carina iznosi 56%.

Mjerama hrvatske ekonomske politike u poljoprivredi može se brzo utjecati na porast proizvodnje i u kratkom roku postići pozitivne učinke. Većinu mjera ekonomske politike može se donijeti odmah a njihovo provođenje ne traži

financijske obveze države. Jedino mjere ekonomske politike koje su vezane za izdvajanje i usmjeravanje novca u poljoprivredu nisu primjenjive odmah ali i te mjere mogu se ostvariti u kraćem razdoblju. Naime, kod nas, kao i u razvijenim zemljama, nužno je osigurati stalan izvor sredstava za poljoprivredu a najuputnije je osigurati novac tako da će cjelokupna carina i zaštitne pristojbe biti prihod poljoprivrednog proračuna i na taj način nacionalna poljoprivreda neće opterećivati ostale gospodarske grane.

Niže predložene mjere nacionalne poljoprivredne politike osigurat će našem pučanstvu prehranu iz vlastitih resursa, a domaćim proizvođačima nacionalno tržište. Ove mjere odnose se na sustav cijena i carinske zaštite, tako da se utvrđuju niske minimalne cijene i visoka carinska zaštita. Niske minimalne cijene čine pritisak za snižavanje cijena na domaćem tržištu a visoke carinske zaštite onemogućavaju uvoz. U predlaganju ovog sustava cijena i razine cijena vodilo se računa da se postojeća razina cijena bitno ne mijenja u kraćem vremenskom roku, ali u dužem vremenskom roku za očekivati je smanjenje cijena. U predloženom sustavu određuju se sljedeći oblici politike cijena i to:

a) minimalne cijene su najniže poželjne cijene na nacionalnom tržištu a služe kao osnovica za obračun carina (po stopi od 56%),

b) interventne cijene predstavljaju cijene po kojima država sama ili preko poduzeća otkupljuje sve ponuđene količine roba po uzanca kvaliteti,

c) tržišne cijene predstavljaju prosječne cijene koje su stabilne na tržištu tijekom cijele ekonomske godine i služe kao temelj za računanje inputa i finalnih proizvoda, npr. tržna cijena pšenice iznosila bi 216 DEM/t iako će cijena pšenice nakon žetve biti 180 ili 190 DEM/t, a uoči žetve 230 ili 240 DEM/t,

d) zaštitne cijene predstavljaju najviše poželjne cijene na domaćem tržištu a dobiju se tako da se minimalne cijene povećaju za 56%, naime dugoročno su cijene na svjetskom tržištu nešto niže od naših minimalnih cijena pa se uz plaćanje carine od 56% određuje gornji plafon cijena, jer ukoliko bi cijene rasle iznad ove razine uvozni bi proizvodi konkurirali domaćim proizvodima.

Mjere ekonomske politike koje se mogu donijeti odmah i koje bi dale brze učinke, navodimo prema skupinama osnovnih proizvoda i to:

1. Žitarice

Propisati sustav cijena za sve žitarice i to:

–utvrditi minimalnu cijenu žitarica na nacionalnom tržištu od 160 DEM po toni (za kukuruz 150 DEM po toni);

–propisati interventnu cijenu za žitarice na razini 10% ispod minimalnih cijena i utvrditi obvezu po kojoj će država sama ili putem poduzeća otkupiti

sve ponuđene količine po interventnoj cijeni. Tijekom ekonomske godine interventna cijena povećava se 2% mjesečno;

–propisati tržišnu cijenu na razini 35% većoj od minimalne cijene i ta cijena služi kao osnova za obračun finalnih proizvoda na bazi žitarica;

–propisati zaštitnu cijenu na razini 56% većoj od minimalne cijene (250 DEM po toni)

Navedeni sustav cijena stvara uvjete da se na domaćem tržištu one formiraju na razini ino-domicilnih cijena sa svjetskog tržišta. Uvoz proizvoda više faze prerade (npr. brašna, kekisa i sl.) štititi progresivnim povećanjem carine kao i u zemljama EU-a, a gore navedene carine propisati u apsolutnom iznosu.

2. Šećer i šećerna repa

Kod ove skupine proizvoda propisati:

–interventnu cijenu za šećernu repu od 72 DEM po toni ali za onu repu koja sadrži 15% (i više) šećera, a za repu s manje od 15% šećera 60 DEM po toni (ali da nema manje šećera od 11.5%);

–šećerane obvezno otkupljuju svu ponuđenu repu, a država utvrđuje minimalnu cijenu šećera od 950 DEM po toni;

–zaštitna cijena šećera bila bi 1480 DEM po toni a zaštitna carina šećera bila bi 530 DEM po toni. Svaki proizvod koji sadrži šećer obračunao bi za količinu šećera carinu od 530 DEM po toni.

3. Uljarice i ulje

Kod uljarica, ulja i drugih proizvoda potrebno je zadržati postojeći sustav cijena, i to kao minimalne i interventne cijene a sustav zaštite proširiti i na druge proizvode koji se uvoze a da se ne plaća zaštitna carina. Osim navedenog potrebno je razraditi mehanizam uprosječivanja cijena kod sačme, od uljarica, kako bi stočari imali jednu i u prosjeku nižu cijenu kao važnu komponentu u tovu stoke.

4. Krumpir

Domaću proizvodnju krumpira štititi sukladno načinu zaštite razvijenih zemalja kroz sezonski sustav zaštite i to:

–propisati zaštitnu cijenu krumpira 1. 08. u iznosu od 130 DEM po toni i zaštitnu carinu od 70 DEM po toni. Mjesečno se povećava zaštitna cijena za 30 DEM po toni i to u vremenu od 1. 10. do 1. 04. iduće godine;

–zaštitnu cijenu za mladi krumpir propisati na 400 DEM po toni od 1. 02, a zaštitnu carinu 500 DEM po toni. Zaštitna carina smanjuje se od 1. 02. za 100 DEM po toni mjesečno i to do 30. 06.

5. Povrće

Za sve osnovne vrste povrća propisati minimalnu cijenu i zaštitnu carinu po sezonskom principu i to za iste vrste proizvoda kao i u zemljama EU. Isto tako zaštitna će carina kod nekih proizvoda u određenom razdoblju biti 2-3 puta veća od minimalnih cijena i to je način zaštite koji se primjenjuje na prostoru EU-a.

6. Voće

Za voće utvrditi isti sustav zaštite kao i za povrće (minimalne cijene, zaštitnu carinu i sezonsku zaštitu);

Za prerađevine voća (i povrća) utvrditi zaštitnu carinu na bazi najveće zaštitne carine sirovog voća (i povrća) utvrđenog u određenom sezonskom razdoblju.

7. Vinogradarstvo i vino

Vinogradarsku i vinarsku proizvodnju štiti sustavom zaštite uvoza vina i to:

–za vina koja služe u proizvodnji destilata propisati minimalnu cijenu od 0.25 DEM/litra i zaštitnu carinu od 0.13 DEM/litra;

–za stolna vina propisati minimalnu cijenu od 0.40 DEM/litra i zaštitnu carinu 0.20 DEM/litra;

–za kvalitetna vina propisati minimalnu cijenu od 0.90 DEM/litra i carinu 0.50 DEM/litra;

–za vino gdje je uvozna cijena veća od 4 DEM/litra propisati carinsku stopu od 56%.

8. Mlijeko i mliječni proizvodi

Propisati interventnu cijenu mlijeka od 0.50 DEM/litra (zajedno s proizvodnom premijom);

–zaštitna carina iznosila bi 0.28 DEM/litra;

–za sve vrste prerađevina primjenjuje se zaštitna carina obračunata prema koeficijentima EU za ove proizvode.

9. Goveda i goveđe meso

Minimalna cijena goveda žive vage bila bi 12 puta veća od tržišnih cijena žitarica i iznosila bi 2.500 DEM po toni;

- zaštitna carina bila bi 56% i iznosila bi 1.400 DEM po toni žive vage;
- minimalna cijena bila bi ujedno interventna cijena za goveda starija od 8 godina;
- navedena zaštitna carina primjenjivala bi se na uvoz svih vrsta mesa i prerađevina prema koeficijentima EU.

10. Svinje i svinjsko meso

Na osnovi predloženog sustava cijena žitarica i ocjene cijena za sačmu i druge komponente stočne hrane, a uvažavajući činjenicu kako 80% troškova u cijeni svinja predstavljaju troškovi hrane utvrdila bi se:

- minimalna cijena od 1.450 DEM po toni žive vage;
- zaštitna carina 56%, odnosno 810 DEM po toni žive vage;
- za uvoz mesa i svih prerađevina primijenili bi se koeficijenti EU na osnovi zaštite od 810 DEM po toni žive vage.

11. Perad i meso peradi

Bez detaljnog elaboriranja utvrditi sličan sustav kao i kod svinjskog mesa.

Primjenom predloženog sustava cijena i carinske zaštite sadašnje cijene na domaćem tržištu ostale bi manje-više nepromijenjene, ali bi se bitno smanjio uvoz i povećala domaća proizvodnja. Povećanjem proizvodnje na duži rok došlo bi do smanjivanja cijena. U početku potrebno je planirati uvoz nekih poljoprivrednih sirovina, i za te sirovine za određeno razdoblje 1-3 godine utvrditi 10-15% manju naštitu kako bi se smanjile cijene inputa u preradi.

Izneseni sustav osnovnih ekonomskih odnosu u poljoprivredi rješava blizu 80% problema ekonomske poljoprivredne politike a to je tako i u zemljama koje imaju razrađene i provedene mjere ekonomske politike za potrebe nacionalne poljoprivrede. Treba istaknuti da kod nas nema sigurnog iskustva o točnim odnosima među cijenama poljoprivrednih proizvoda pa bi primjenom navedenog modela trebalo ispravljati navedeni odnos cijena, ovisno o tome da li je neka proizvodnja veća ili manja od nacionalnih potreba i programiranog izvora.

Provođenje navedenog zahtjeva i ukidanje članka 54. Carinskog zakona za uvoz poljoprivrednih proizvoda i onemogućavanje uvoza bez plaćanja carine. Međutim, kao osnovni uvjet za ozbiljno provođenje navedenog nužno je propisati da se iz poljoprivrednog proračuna plaća **nadoknada izvoznici** za proizvode (iz državnog programa) koji imaju veću cijenu na domaćem tržištu nego na svjetskom tržištu. Ta nadoknada koja predstavlja razliku između priznate domaće tržišne cijene i cijene sa svjetskog tržišta omogućila bi

ravnopravnu konkurenciju naših proizvođača s proizvođačima iz drugih zemalja.

Primjenom navedenog nužno je urediti kontrolu granice i ograničiti individualni uvoz i propisati da je moguće uvesti prerađene prehrambene proizvode bez carine, samo u jednom pakiranju najmanjeg standarda pakiranja (npr. 1 l ulja, 250 gr. maslaca, 1 kg sira i sl.).

Prošlogodišnji redoviti uvoz od 1.380 mlrd. DEM i individualni uvoz koji je bio na razini redovitog uvoza ako ne i veći, čini Hrvatsku prehrambeno uvoznom zemljom gdje uvoz premašuje izvoz za blizu 2 mlrd. DEM. Na taj način došlo je do odliva nacionalnog dohotka u vrijednosti auto-puta Zagreb-Split, a to je bilo 1974. i 1973. godine, pa je razumljivo zbog čega bi trebalo donijeti hitne mjere za reguliranje navedenog.

Osim prije navedenog problema postoji i niz ekonomskih mjera koje se moraju provesti radi uređivanja ovog dijela gospodarstva. Trenutno zbog općih gospodarskih uvjeta nije moguće iz drugih gospodarskih grana uzimati kapital i prelijevati ga u poljoprivredu, pa je nužno cjelokupnu potrebu za kapitalom osigurati u okviru same poljoprivrede. Naime proizvodni proces u poljoprivredi je dugačak, a proizvedena roba po svom karakteru jednom se bere ili žanje, a troši cijelu godinu, pa se naplata zasnovane proizvodnje ostvari nakon 15-20 ili čak 30 mjeseci. Naslijeđenim gospodarskim sustavom, poljoprivreda je više od drugih gospodarskih grana bila lišena kapitala i većinu svojih potreba namirivala je iz kredita. Osobito velik problem predstavljaju zalihe u poljoprivredi koje su kod nas smještene u poljoprivredi a ne u trgovini, a preko 99% vrijednosti zaliha pokriveno je kreditima ili dugovima. Stanje kad su kamate za ove namjene na godišnjoj stopi od 30-40% čini ovu proizvodnju potpuno neisplativom. Osim toga, ovakvom kamatnom politikom izvlači se novac iz poljoprivrede i putem financijskog sustava poljoprivrede sanira gubitke banaka i drugih gospodarskih grana. U primarnoj poljoprivrednoj proizvodnji vrijednost godišnje proizvodnje sada je na razini od 2 mlrd. DEM po cijenama u maloprodaji a najmanje 60% tih proizvoda imaju sezonski karakter proizvodnje ili čuvanja i trošenja. Stoga je nužno stvoriti minimalan kapital, odnosno minimalna obrtna sredstva za ovu nakanu barem na razini od 1.2 mlrd. DEM, i taj kapital ne bi smio imati veće kamate nego što je eskontna stopa Narodne banke Hrvatske. Već ranije postoje razrađeni prijedlozi o osiguranju ovih sredstava (transformacijom robnih zaliha i novcima od carina na uvoz hrane) a nužnost ovakvog stvaranja kapitala ostat će sve dotle dok kapital ne bude imao cijenu za tu proizvodnju na razini od 1-1.5% iznad razine inflacije.

Navedenim mjerama ekonomske politike, a na osnovi globalnog proračuna određen je nacionalni okvir koji omogućava poljoprivredi prosperitet na hrvatskom nacionalnom prostoru, a hrvatskom pučanstvu osigurava hranu

proizvedenu na vlastitim resursima a ne iz uvoza. Imati niže cijene od današnjih ili od onih koje se predviđaju, moguće je samo pod uvjetom da se odustane od domaće proizvodnje i da se tržište otvori tržišnim viškovima hrane na svjetskom tržištu. U tom slučaju dolazi u pitanje proizvodnja na vlastitim površinama i u vlastitim tvornicama. Politika visokog uvoza predstavljala bi politiku suprotnu nacionalnim interesima države. Nacionalnu ekonomsku politiku u poljoprivredi treba definirati kao sustav ekonomskih mjera koji će djelovati tako da se na hrvatskom tržištu troši hrana proizvedena na nacionalnim resursima uz njihovo optimalno iskorištavanje. U ovakvoj politici štiteći nacionalne probitke i gospodarske interese, vanjskotrgovačka bilanca poljoprivredno-prehrambenih proizvoda mora biti pozitivna a u dužem roku izvoz dvostruko veći od uvoza.

2. POLITIKA VLASNIČKIH ODNOSA NA POLJOPRIVREDNIM RESURSIMA

Poljoprivredni resursi predstavljaju nacionalno bogatstvo i nikakav partikularizam privatnih interesa ne smije eliminirati nacionalne probitke. Od nastanka država vlasnički odnosi nad poljoprivrednim resursima uvijek su propisani prema državnim probicima. Nastanak nacionalnih država utjecao je na poticanje nacionalne komponente u poljoprivrednoj politici i u vlasničkim odnosima, a Republika Hrvatska nije imala mogućnosti definirati vlastite nacionalne interese. Zatečeno stanje u vlasničkim odnosima rezultat je komunističkog gospodarskog eksperimentiranja i jugoslavenskog gospodarskog inauguriranja vlasničkih odnosa. Naime, na jednoj strani postoji 530.000 imanja veličine ispod 3 ha, a na drugoj strani veliki sustavi s 10 - 20.000 ha zemljišta. Treba znati da je u Hrvatskoj (bez Dalmacije) 1911. godine prosječno seljačko imanje imalo u prosjeku 19 jutara zemljišta i bilo veličinom usporedivo s veličinom imanja u srednjoj Europi.

Osim ovog čudnog odnosa u strukturi vlasništva već dugo godina teče proces napuštanja poljoprivrednog zemljišta ali zadržavanja tog zemljišta u vlasništvu onih koji zemljište ne obrađuju i prema najnovijim zbivanjima jedan dio poljoprivrednog zemljišta ostaje napušten zbog ratnih događanja.

Politika uređenja vlasničkih odnosa ne može biti kratkoročna jer nemamo kapitala kojim bi mogli financirati velike kratkoročne promjene, a da se time izazovu pozitivni rezultati po nacionalnu poljoprivredu. Stoga razradu reforme vlasničkih odnosa treba temeljiti na integralnom rješenju sljedećih kategorija zemljišta:

- državno (bivše društveno) zemljište,
- napušteno zemljište uzrokovano ratnim događanjima,

–napušteno zemljište zbog mijenjanja načina života vlasnika i njihovim preseljenjem u grad,

–osim navedenog velike zemljišne površine u vlasništvu su staračkih domaćinstava čija proizvodna perspektiva nije izgledna i koji svojim radom neće koristiti nacionalnim probicima. Samo jedan dio postojećih seoskih domaćinstava ima perspektive i moći će biti nositelj nacionalne poljoprivredne proizvodnje.

Raspravljajući o ovim problemima nužno je istaknuti često spominjani problem veličine seljačkog imanja. Naime, seljačko imanje može biti osnova za život seljaka ako ima površinu 3 ha ili 300 ha a ekonomska politika određuje mjere i standard ljudi koji obrađuju takva imanja. U zapadno-europskim zemljama postoji proces okupnjavanja zemljišta. Tako je 1980. godine u zemljama EU prosječno imanje imalo 16.3 ha a 1991. godine 22.2 ha. Međutim 1991. godine prosječno imanje u Velikoj Britaniji imalo je 109.1 ha a u Italiji 9.3 ha, a slične su razlike u veličini imanja unutar svake države. Treba znati da jedna mješovita farma u SR Njemačkoj koja ima 80 ha vlastitog zemljišta i obrađuje 35 ha iznajmljenog zemljišta ima u prosjeku vrijednost osnovnih sredstava od 1.5 mil. DEM i vrijednost obrtnih sredstava od 250 tis. DEM. Takve farme po proizvodnji i djelatvornosti nije moguće stvoriti s manje kapitala, a smatra se kako su upravo takva imanja u europskim zemljama djelatvorna i mogu proizvoditi po svjetskim cijenama.

S obzirom na naprijed iznijeto nužno je u Republici Hrvatskoj početi stvarati program agrarne reforme, odnosno reforme vlasničkih odnosa na poljoprivrednim resursima. Svaka promjena vlasničkih odnosa bez programa agrarne reforme predstavlja volontarističko eksperimentiranje nacionalnim bogatstvom. Iako nema objektivno velike mogućnosti u kratkim crtama navesti temelj za agrarnu reformu, treba istaknuti sljedeće korake koje je nužno poduzeti:

–utvrditi (na osnovi regionalizacije) prema europskim iskustvima poželjnu i minimalnu veličinu seljačkih imanja ali za hrvatske uvjete življenja;

–zadržati postojeće velike i uređene zemljišne površine i onemogućiti njihovo cijepanje i podjelu dok se ne utvrdi nacionalni program agrarne reforme;

–u programu agrarne reforme posebno razraditi sustav seoskih imanja na napuštenom zemljištu pučanstva izbjeglog zbog ratnih stradanja;

–za staračka imanja i za vikend zemljoradnike utvrditi zemljišni neporezivi maksimum od 0.5 ha a svaku veću površinu oporezovati i poreznom prisilom osigurati prodaju zemljišta onim seljačkim domaćinstvima koja su perspektivna. Prije provođenja navedenog nužno je donijeti propis koji onemogućava podjelu postojećih obiteljskih imanja radi izbjegavanja usitnjavanja zemljišta i povećavanja broja vikend-imanja. Osim toga nužno je donijeti propise koji će onemogućiti, odnosno zabraniti podjelu obiteljskih imanja na

nasljednike tako da nasljednici dobiju manje površine od utvrđenog minimuma za tu regiju.

O navedenom potrebno je hitno poduzeti stručne i ine pripreme kako bi se u najkraćem roku mogao izraditi prihvatljiv program nacionalne agrarne reforme.

3. DEMOGRAFSKA I SOCIJALNA POLITIKA SEOSKIH PODRUČJA

U zemljama EU, osnovni pokretač ekonomske politike u poljoprivredi uvjetovan je razlozima demografske politike prema selu i naseljavanju određenog područja. Naime, prema podacima službi za poljoprivredu EU, u tim zemljama 80% poljoprivrednih potencijala je u vlasništvu samo 20% poljoprivrednog stanovništva koje može proizvoditi poljoprivredne proizvode po uvjetima svjetskog tržišta bez stimulacije i bez državne zaštite. Međutim, 20% poljoprivrednih resursa u posjedu je 80% seljačkog stanovništva koje živi u klimatski i zemljopisno težim uvjetima i ta imanja ne mogu proizvoditi konkurentno i po svjetskim cijenama. Ukoliko bi se prestala voditi posebna ekonomska politika prema poljoprivredi ovih 20% resursa ostalo bi neobrađeno a 80% seljaka moralo bi promijeniti zanimanje, a broj agrarnog pučanstva bio bi sveden na 1% ukupnog pučanstva. Zbog niza gospodarskih, socijalnih i demografskih razloga zaključeno je da se pod svaku cijenu mora održati postojeći broj seoskih domaćinstava i to je razlog što su prihvatili politiku cijena koja čini hranu skupljom 10-15% nego na svjetskom tržištu (zbog toga potrošači plaćaju veću cijenu hrane za cca 80 mlrd. ECU-a) a putem proračuna za poljoprivredu EU izdvajaju dodatnih 30 mlrd. ECU-a za poljoprivredu.

Za hrvatsku nacionalnu poljoprivrednu politiku, demografska i socijalna politika seoskih područja mora biti temelj za razradu ekonomske politike i politike vlasništva na poljoprivrednim resursima (a o čemu je naprijed izneseno u osnovnim crtama). Nužno je znati samo jedno, da se zbog teritorijalne pokrivenosti pučanstvom cjelokupnog državnog teritorija, seosko stanovništvo u Republici Hrvatskoj morat će biti zastupljeno većim postotkom nego u drugim državama (posebno voditi računa o naseljenosti pograničnog područja). Ovom prigodom nije moguće ponuditi čvrstu viziju i model demografske politike i naseljavanja određenih područja ali je nužno iznijeti načela demografske politike prema selu.

Naime, dugoročni proces napuštanja sela izazvan je razlozima što je život u urbanim područjima bio jeftiniji nego na području sela i jedino obratnom politikom moguće je vratiti ili barem zadržati potreban broj pučanstva na selu.

Isto tako treba imati na umu kako je nužno naseliti ratom napuštena područja, a isto tako nužno je smjestiti ratom prognano pučanstvo, pa je upravo to trenutak kad se može provesti osmišljena politika koja iziskuje jasne ciljeve ali i metode rada.

U vođenju ovakve politike naseljavanja potrebno je poticati uređivanje minimalnih seoskih imanja za naše prilike i ne zanositi se idejama i saznanjima o optimalnim imanjima zapadno-europskih zemalja. Usporedno s tim nužno je nametnuti politiku i svijest kako svi građani Republike Hrvatske moraju solidarno platiti troškove naseljavanja napuštenih područja.

Adresa autora - Author's address:

Primljeno: 16. 3. 96.

Mr. Stipan Bilić
Agrokor
10000 Zagreb, Gajeva 5